

■ Onderzoek naar inclusief theater

Opbrengst van het symposium van 8 juni 2018,
georganiseerd door Theater Babel Rotterdam
en Hogeschool Rotterdam, lectoraat Disability
Studies; Diversiteit in Participatie

Jeannette Nijkamp, Mieke Cardol, Paul Röttger en
Wilbert Slagboom

Juli 2018

praktijkgericht **onderzoek**

JE WORDT EEN ANDER
THEATER
BABEL
ROTTERDAM

Kenniscentrum
Zorginnovatie

Opbrengst van het symposium “Onderzoek naar inclusief theater” van 8 juni 2018

Dit symposium vormt de afsluiting van het onderzoeksproject “Inclusieve podiumkunst voor artiesten met en zonder beperking”. Hierbinnen werkten Theater Babel Rotterdam (een samenwerkingsverband van het Rotterdams Centrum voor Theater en zorginstelling Pameijer) en Hogeschool Rotterdam, lectoraat Disability Studies; diversiteit in participatie samen. Daarnaast is het ook het begin van een vervolgtraject dat tot doel heeft gezamenlijk een overdraagbare methodiek voor inclusief theater te ontwikkelen. Dit verslag bevat voor elk onderdeel van het symposium de belangrijkste opbrengsten.

1. Opening door Wilbert Slagboom, directie-medewerker Theater Babel Rotterdam

2. Toelichting programma door gespreksleider Marco Florijn

“Er is veel gebeurd de afgelopen jaren, dat gaan we delen. Dit smaakt ook naar meer en dat willen we samen met u gaan vormgeven.”

3. Presentatie van Mieke Cardol, lector Disability Studies; diversiteit in participatie bij Hogeschool Rotterdam

“Er zijn twee verhalen van inclusie. Het grote verhaal gaat over erbij horen, een plek hebben in de samenleving, ingebed zijn in sociale netwerken en een bijdrage kunnen leveren die past bij wie jij bent. Dat hoeft niet persé betaald werk te zijn. Het kleine verhaal van inclusie gaat over ontmoeting, over het contact tussen ik en de ander, tussen twee mensen, over openheid in dat contact. Dus in de kern gaat inclusie over jou en mij, over ik en de ander, en ook over dat ik die ander ben.”

“Samenwerking binnen inclusief onderzoek wordt wel eens vergeleken met jazz. Het gaat over samen iets nieuws creëren wat je niet had kunnen creëren in al die aparte vakjes.”

4. Interview met Paul Röttger, algemeen directeur Theater Babel Rotterdam en regisseur

“Inclusief werken is het mooiste wat mij in mijn leven is overkomen. Ik heb nog nooit zo hard moeten werken, maar het verandert mijn hele vak.”

“Ik heb geleerd dat ik helemaal terug moet naar de toneelschoolperiode, en opnieuw moet kijken hoe ik mijn vak moet uitoefenen. Ik kan hierbij niet meer teren op mijn routine, verworvenheden of status. Mijn vaste acteurs pikken dat niet, die hebben daar helemaal geen boodschap aan.”

“Ik hoop dat het mij gaat lukken om te laten zien aan de exclusieve professionele podiumkunsten dat je door inclusief te werken op nieuwe vormen en methoden komt. Ik mag niet een acteur teksten geven die hij niet begrijpt. En toch wil ik dat verhaal vertellen. Dat betekent dat ik op zoek moet naar andere vormen.”

5. Presentatie onderzoeksresultaten door Jeannette Nijkamp, hoofddocent Cultuur, diversiteit en participatie bij Hogeschool Rotterdam

In het afgelopen jaar is vanuit het lectoraat Disability Studies; diversiteit in participatie vooronderzoek gedaan ten behoeve van het ontwikkelen van een overdraagbare methodiek voor inclusief theater. Hierbij waren ook twee groepen studenten van de minor Disability en Diversiteit betrokken. Zij hebben bijgedragen aan de dataverzameling voor het [publieksonderzoek](#) dat vanuit het lectoraat is uitgevoerd. Ook hebben zij gekeken hoe acteurs met en zonder een beperking bij Theater Babel Rotterdam samenwerken. De resultaten van dit onderzoek vormen input voor het projectvoorstel voor het vervolgonderzoek dat in het najaar zal worden ingediend. Verder is in de internationale wetenschappelijke literatuur gezocht naar voorbeelden van inclusief theater. In Nederland is hiernaar namelijk nog vrijwel geen wetenschappelijk onderzoek gedaan. De focus lag op voorbeelden waarbij professionele theatermakers zich richten op het maken van kwalitatief hoogwaardige producties.

Conclusies literatuuronderzoek inclusief theater:

1. Er bestaan in de wetenschappelijke literatuur verschillende voorbeelden van inclusief theater uit voornamelijk Europese landen, die onderling sterk van elkaar verschillen. Er blijkt geen algemeen erkende definitie van inclusief theater te zijn en verschillende theatermakers geven er een eigen vorm aan, met eigen accenten.
2. De gevonden voorbeelden van inclusief theater laten verschillende dilemma's zien, en roepen verschillende vragen op.

6. Discussie in zes groepen

Ter inspiratie had elke groep een beschrijving van een van de in de literatuur gevonden voorbeelden van inclusief theater gekregen. De discussies vonden plaats aan de hand van de volgende vragen:

- A. Wanneer is theater inclusief?
- B. Wat vraagt de samenwerking binnen inclusief theater van de betrokkenen?
- C. Wat levert de samenwerking op voor de betrokkenen?
- D. Wanneer is theater professioneel?

Hieronder volgt per deelvraag een samenvatting van aandachtspunten die in de groepsdiscussies werden genoemd. Deze aandachtspunten geven meningen van individuele respondenten weer en kunnen soms ook onderling tegenstrijdig zijn.

A. Wanneer is theater inclusief?

- ▶ Inclusief wil zeggen dat je niemand uitsluit.
- ▶ Een diverse samenstelling, een weerspiegeling van de samenleving.
- ▶ De acteur moet een tekst begrijpen als hij die moet uitspreken.
- ▶ Wanneer er ruimte is voor iedereen om zijn plek te vinden en zijn talent te ontwikkelen.
- ▶ Als je echt inclusief wilt werken, moet ook je hele denkwijze veranderen, dan is iemand met een beperking in principe hetzelfde als iemand zonder beperking.
- ▶ Echte inclusie draagt bij aan de ontwikkeling van beide partijen. Dus niet van: "Ik ga jou laten zien hoe het moet", maar dat je van elkaar leert en het samen doet.
- ▶ Iedereen kan meedoen mits je een bepaalde standaard vertoont.
- ▶ De acteurs worden gezien en erkend, zijn opgeleid, kunnen zijn wie ze zijn, worden in hun eigen kracht gezet met de juiste scholing en zetten dan iets neer dat het publiek raakt, zonder dat dit publiek het gevoel heeft naar een toneelstukje te kijken.

"Het is inclusief als we voorbij het feit zijn dat we denken dat we iemand moeten helpen, en dat die persoon niet meer het gevoel heeft dat hij geholpen moet worden, maar dat hij een plek krijgt waar hij niet hulpeloos is."

DILEMMA'S BIJ INCLUSIEF THEATER:

- ▶ Een paradox is: zodra je benoemt dat het om inclusief theater gaat, bevestig je de hokjes die er zijn en ben je al niet meer inclusief. Maar zonder het te benoemen kun je ook geen verandering teweegbrengen, omdat het dan niet zichtbaar is.
- ▶ Kun je inclusief zijn als je een selectieprocedure hebt?
- ▶ Aparte scholing voor inclusief theater maakt het eigenlijk alweer exclusief, omdat je weer een aparte sector maakt, terwijl het doel is dat het onderdeel is van regulier theater.

"Je moet eerst een theatergezelschap oprichten, en dan kun je 15 mensen met een verstandelijke beperking in dienst gaan nemen. Op dat moment kun je zeggen: dat is toch helemaal niet inclusief? Nee, dat is een eerste stap. Dat is een dilemma waar iedereen de eerste keer overheen moet stappen."

B. Wat vraagt de samenwerking binnen inclusief theater van de betrokkenen?

- ▶ Je moet alerter zijn, er rekening mee houden dat niet alles vanzelfsprekend is (dus harder werken).
- ▶ Niet uitgaan van beperkingen, maar van wat iemand wel kan (maar wel rekening houden met iemand).
- ▶ Je hebt een team nodig dat eerlijk is.
- ▶ Meer moeite moeten doen om elkaar te begrijpen en obstakels te overwinnen.
- ▶ Meer tijd nemen.
- ▶ Je moet anders gaan denken en mensen anders gaan benaderen.
- ▶ Tolerantie.
- ▶ Helemaal teruggaan naar wat je hebt geleerd op school, weer helemaal vanaf het begin beginnen met hoe je overal tegenaan kijkt.
- ▶ Om kunnen gaan met onvoorspelbaarheid, bijvoorbeeld iemand die te laat komt. Er gebeuren meer dingen.
- ▶ Faciliteren dat iedereen bij kan dragen, en dat menselijk kapitaal wordt benut.
- ▶ Niet te moeilijk doen.
- ▶ Daadwerkelijk interesse tonen, nieuwsgierig zijn naar de ander.
- ▶ Mensen met een beperking die ondersteuning willen, moeten daar zelf om vragen, want dan zie je elkaar als gelijke. (Er zijn echter veel mensen die dat niet uit zichzelf doen, ook mensen zonder beperking.)
- ▶ De ontmoeting op basis van talent is essentieel, dus je moet op ontdekking gaan wat dat talent dan is. Dan krijg je uitwisseling en vallen de beperkingen weg.

“We hebben een keer een voorstelling gemaakt met spelers die cognitief beperkt waren, een wat meer tekstuele voorstelling, en dan zie je de beperking. Er was geen inclusiviteit. Maar daarna zijn we een project aangegaan met professionele dansers en alles viel op zijn plek. Die dansers zeiden: “Het is alsof wij met elkaar aan het improviseren zijn, zo scherp, zo in het moment geven ze antwoord op wat we doen. Ze bewegen eigenlijk authentieker dan wij, wij zitten nog veel meer in de esthetiek van de vorm vast”.

“Met je ego kom je niet weg. Je kijkt altijd naar een beperking vanuit je ego, en als dat dan weg is, kun je pas zien wat een talent er in iemand anders aanwezig is, en dan kun je samen theater maken.”

“Ik moest wel wennen aan de directheid toen ik bij Theater Babel kwam.”

C. Wat levert de samenwerking binnen inclusief theater op voor de betrokkenen?

- ▶ Je wordt een ander mens: begripvoller, opener, toegankelijker, je eigen blokkade wordt minder.
- ▶ Door de ervaring van het in contact komen en werken met de ander, leer je ook jezelf beter kennen.
- ▶ Mogelijkheid om van elkaar te leren.
- ▶ Er groeien nieuwe vormen.
- ▶ Stukje persoonlijke voldoening waar je ook creatieve voldoening uit kan halen.

“Als je een rol speelt of een stuk maakt, moet je natuurlijk altijd jezelf laten zien en dat masker afgooien, en dat vind ik een behoorlijke klus. Mensen met een verstandelijke beperking hebben vaak geen filter en ook bijna geen masker. Wat je ziet is wat het is. En dat is een proces dat ik aan het doormaken ben.”

“Ik vind dat ik er als mens heel erg van groei, ik leer beter luisteren, ik geef meer aandacht aan mijn collega's, ik word een zorgzamer mens, ik leer beter kijken en mijn collega's fungeren vaak als een spiegel voor mij.”

D. Wanneer is theater professioneel?

INDICATOREN VOOR PROFESSIONALITEIT VAN THEATER EN VAN ACTEURS:

- ▶ Betaald krijgen, er geld mee kunnen verdienen.
- ▶ Kwaliteit. Overigens is er ook een grijs gebied tussen “professioneel” en “niet-professioneel” theater.
- ▶ Opleiding/vakschool (er zijn echter ook allerlei kunstenaars die zonder enige opleiding hun vak uitoefenen).
- ▶ Scholing (hoeft geen opleiding te zijn, maar kan ook een andere plek zijn waar men vaardigheden heeft kunnen ontwikkelen).
- ▶ Werkhouding, zoals goed samenwerken, op tijd zijn, bereid zijn iets uit te proberen, beseffen dat het je werk is, met de discipline die daarbij hoort, met passie werken.
- ▶ Als het publiek (ook zonder persoonlijke band met spelers) bereid is er geld, tijd en energie in te investeren. En denkt dat het geld waard is (dit kan overigens ook bij amateurkunst).
- ▶ Vakbekwaamheid, gebruik kunnen maken van de ruimte, een toneelbeeld kunnen neerzetten dat mensen aanspreekt (scholing is hiervoor niet persé nodig), mensen raken.
- ▶ Als anderen jouw kwaliteit erkennen of inzien (betaling hoeft niet persé). De norm in de maatschappij over wat professioneel is, bepalen wij samen.
- ▶ Eisen stellen aan de acteurs en aan de uitvoering, acteurs laten auditeren.
- ▶ (Overheids)subsidie krijgen. (Je hebt geld nodig om professioneel te kunnen werken; dit is in een aantal andere Europese landen beter geregeld dan in Nederland.)
- ▶ Je handelen kunnen verantwoorden en open staan voor toetsmomenten (bijvoorbeeld een optreden op een festival).

- ▶ Optreden op een professioneel kunstfestival.
- ▶ Volgens een methodiek werken en deze kunnen verantwoorden.
- ▶ Herhaalbaarheid (van de voorstelling of de spelregels).
- ▶ Als het maken van theater het hoofddoel is en de kwaliteit van de voorstelling leidend is.

“Mensen vragen altijd waar je werkt (..), en als je een acteur met een beperking bent, vervolgens wat je verdient. (...). Afgezien van het feit dat het jammer is dat mensen met een beperking niet betaald worden door een bepaald systeem, kan het ook nog inbreuk doen op je zelfvertrouwen als de maatschappij door blijft vragen. Natuurlijk ga je trots zeggen: “Ik heb dat en dat al bereikt.” “Ja, maar hoeveel verdien je?” Mensen gaan doorvragen en dan komen ze erachter dat je niet betaald wordt.”

“Die clash van zorg en kunst. Bij kunst maak je iets en je krijgt er iets voor. Bij zorg heb je iets en je krijgt er iets voor. Dat zijn totaal andere dingen.”

“Volgens Richard Sennett is een professional een vakman die in zijn vak volgens de standaarden van zijn vak werkt, die ze ook kent, en die ze bewust in kan zetten en verantwoorden waarom hij dingen doet of niet”.

BELANGRIJKE ASPECTEN EN DIMENSIES IN RELATIE TOT HET BEGRIJ “PROFESSIONALITEIT” DIE IN DE GROEPSDISCUSSIES WORDEN GENOEMD:

- ▶ Professionaliseren versus professioneel zijn:
  - Professionaliseren: je moet ergens beginnen als kunstenaar en begint altijd als amateur, en dan ga je professionaliseren; het gevaar is echter dat je een te vaste standaard creëert, met een eisenpakket.
  - Professioneel zijn: beroepsbeoefenaar zijn.
- ▶ Professioneel werken versus professioneel beoordeeld worden:
  - Professioneel werken (kan zonder dat iemand zegt dat jij een professionele voorstelling maakt).
  - Professioneel beoordeeld worden op het artistieke niveau van het eindproduct.
- ▶ Twee soorten professionaliteit:
  - Van de regisseur die iets in zijn hoofd heeft zitten, dat is een professie.
  - Van de acteur, die heeft ook een verleden van hoe die een rol vorm wil geven.
 Het samenspel van deze twee maakt theater professioneel en interessant.
- ▶ Twee dimensies:
  - Professioneel versus amateur (= betaald versus onbetaald).
  - Kwaliteit versus amateuristisch (= kwalitatief goed versus slecht).

DILEMMA’S OP HET GEBIED VAN PROFESSIONALITEIT:

- ▶ Wie laat je de kwaliteit van theater beoordelen?
- ▶ Als je een geschoolde acteur ziet spelen met een acteur die geen opleiding heeft gehad, en beiden kunnen hetzelfde laten zien, is de geschoolde acteur dan professioneler dan de niet-geschoolde acteur?
- ▶ Is professioneel theater hetzelfde als goed theater?

7. Vervolgafspraken

- ▶ Hogeschool Rotterdam, lectoraat Disability Studies; diversiteit in participatie en Theater Babel Rotterdam gaan met een aantal partners een projectvoorstel indienen voor vervolgonderzoek met als doel een overdraagbare methodiek voor inclusief theater te ontwikkelen.
- ▶ Het verslag van dit slotsymposium wordt naar iedereen gemaïld.
- ▶ De overige onderzoeksresultaten komen ook beschikbaar.

8. Afsluiting middag met lancering platform “Inclusief theater in Nederland” door Marco Florijn

“Dit is het begin van een nieuw platform voor inclusief theater in Nederland. Dat platform zijn wij samen, iedereen die hier nu aanwezig is. Denk na over wie in je netwerk vandaag ontbreekt, en vraag of zij zich ook aansluiten bij dit platform.”

Wil jij je ook aansluiten bij het platform “Inclusief theater in Nederland”? Ga dan naar www.theaterbabelrotterdam.nl/kenniscentrum.

Het volgende symposium wordt gehouden op vrijdag 24 mei 2019.

Dit onderzoek is medegefinancierd door regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).